

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

ВИСОЦЬКА Марина Петрівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу,
Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

БАТЮЛЄВА Алєся Олегівна

студентка
Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Стаття присвячена дослідженню основних тенденцій розвитку інноваційних процесів в Україні. Проводиться аналіз сучасного стану національної інноваційної системи країни, розглядаються основні проблеми, що перешкоджають ефективному використанню інновацій для покращення конкурентоспроможності економіки, та пропонуються шляхи покращення ситуації.

Ключові слова: інновації, національна інноваційна система, конкурентоспроможність.

Вступ. Сучасне інформаційне суспільство, в основу якого покладено інтелект та інновації, вимагає від окремих країн та світу в цілому вирішення специфічних задач. Всі сектори економіки, потребують інтелектуального втручання, адже лише високо технологічна продукція та послуги можуть бути конкурентоспроможними в сучасних динамічних умовах функціонування. На сьогодні Україна недостатньо розвинута за рівнем інноваційності економіки, що призводить до зниження її конкурентоспроможності в умовах жорсткої конкуренції та з урахуванням мінливих економічних процесів та явищ. Ці негативні тенденції вимагають державного втручання з метою покращення інноваційних показників економіки та підвищення конкурентної позиції в світі.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дослідження показують, що розвинені країни світу та країни з перехідною економікою не можуть розвивати свої національні господарства без залучення і ефективного цільового використання продуктів інтелектуальної діяльності. Зарубіжними авторами написано багато наукових праць з приводу використання інновацій для підвищення конкурентоспроможності економіки. Серед авторів, дослідження яких присвячено економіці України в цьому аспекті можна виділити таких вчених як: Дерманська Л.В., Табенська О.І., Нежиборець В.І., Лободзинська Т. П., Геєць В.М., Александрова В.П., Артёмова Т.І., Бажал Ю.М., Мірзодасєва Т.В. та ін. Однак, мінливість економічних процесів та явищ, вимагає сучасних досліджень, з врахуванням нових факторів впливу.

Метою цієї статті є дослідження основних тенденцій розвитку інноваційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний напрям розвитку економіки з кожним роком стає вагомим фактором, який визначає економічні міць країни, її перспективи на міжнародному ринку. Основною метою здійснення економічної діяльності є отримання вигоди: для окремого підприємства ця вигода насамперед фінансова, але з точки зору країни в цілому крім грошових потоків існує необхідність отримання важеля впливу на світові процеси. Сучасні тенденції підтверджують існування зв'язку між цими цілями – найбагатші країни завжди найвпливовіші. В країнах, що належать до числа інноваційних лідерів, спостерігаються висока концентрація найбільш рентабельних видів бізнесу (з найвищим вмістом доданої вартості в ціні продукту), переважно високотехнологічна структура національного виробництва, зосередження найбільших фінансових потоків, вони використовують винесення за межі країни промислово-технологічного циклу виробництва, які є екологічно небезпечними та ресурсними тощо. Тобто інноваційна розвиненість робить країни багатими, впливовими на міжнародній арені та конкурентоспроможними.

В рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за 2013р. Україна посіла 84-те місце з 148 країн, тоді як рік тому вона займала 73-тю позицію. Оскільки розрахунок загального індексу базується на 3-х субіндексах, слід детально розглянути їх складові (табл.1).

Таблиця 1

Субіндекси конкурентоспроможності України

Субіндекс	Складники	Рейтинг (з 148 країн)	Показник
Загальні вимоги	Якість інститутів	137	3.0
	Інфраструктура	68	4.1
	Макроекономічна стабільність	107	4.2
	Здоров'я і початкова освіта	62	5.8
Підсилювач ефективності	Вища освіта і професійна підготовка	43	4.7
	Ефективність ринку товарів і послуг	124	3.8
	Ефективність ринку праці	84	4.2
	Розвиненість фінансового ринку	117	3.5
	Технологічний рівень	94	3.3
	Розмір ринку	38	4.6
Інновації та розвиненість	Конкурентоспроможність бізнесу	97	3.7
	Інноваційний потенціал	93	3.0

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітнього економічного форуму [7].

Як можна побачити з таблиці, за даними незалежного оцінювання Україна має дуже низьку якість інститутів, вважається макроекономічно нестабільною, ринок товарів і послуг неефективний, а фінансовий ринок не розвинений. Окремо слід звернути увагу на субіндекс «інновації та розвиненість», за конкурентоспроможністю бізнесу Україна займає аж 97 місце рейтингу, а за інноваційним потенціалом на 93-му. Майже всі критерії та показники конкурентоспроможності можна покращити за допомогою інновацій. Інновації здатні підвищити технологічний рівень виробництва, покращити рівень медичного обслуговування, розширити інфраструктуру, тощо.

Аналіз інноваційної діяльності підприємств України з 2000 по 2012рр. показує, що питома вага підприємств, які займаються інноваціями майже не змінилась, проте загальна сума витрат на інновації збільшилась більш ніж втричі. Звичайно на створення внутрішніх НДР витрачається більше коштів, ніж на зовнішні. Щодо придбання зовнішніх знань відсутня певна динаміка, але їх відсоток у загальній кількості витрат є незначним (табл. 2).

Таблиця 2

Інноваційна активність українських підприємств

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками				
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР		
%		млн.грн.					
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	2664,0

2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	2440,2
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	2185,5

Джерело: Державний комітет статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua/> [9].

Не зважаючи на те, що в цілому динаміка інноваційної діяльності підприємств України є позитивною, низькою є кількість інвестованих коштів, їх вага у ВВП та ефективність цих інвестицій (табл. 3). Менше 1 відсотку ВВП України витрачається на наукові розробки, тоді як США витрачає більше 2-х відсотків при тому, що ВВП США - 15,68 трл. дол. США, а України - 176,3 млрд. дол. США.

Таблиця 3

Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт

Рік	Всього, у фактичних цінах	У тому числі				Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	розробки	науково-технічні послуги	
млн. грн.						%
2000	1978,4	266,6	436,7	1106,3	168,8	1,16
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6	1,11
2002	2496,8	424,9	343,6	1386,6	341,7	1,11
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6	1,24
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0	1,19
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,09
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	0,98
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93
2008	8538,9	1927,4	1545,7	4088,2	977,7	0,90
2009	8653,7	1916,6	1412,0	4215,9	1109,2	0,95
2010	9867,1	2188,4	1617,1	5037,0	1024,6	0,90
2011	10349,9	2205,8	1866,7	4985,9	1291,5	0,79
2012	11252,7	2621,9	2057,7	5369,9	1203,2	0,80

Джерело: Державний комітет статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua/> [9].

Нестача власних бюджетних коштів для фінансування інноваційної діяльності частково компенсується іноземними інвесторами та іншими джерелами, але більше всього інвестують саме українські підприємства (Табл.4).

Таблиця 4

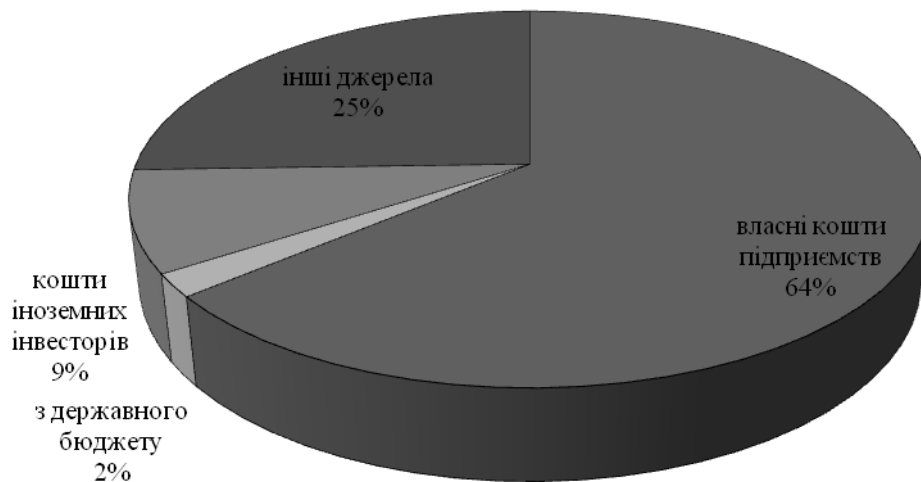
Джерела фінансування інноваційної діяльності

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
млн.грн.					
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9

2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6

Джерело: Державний комітет статистики України -<http://www.ukrstat.gov.ua/>[9].

З попередньої таблиці можна зробити висновок, що існує тенденція низької питомої ваги державного сектора в інноваційних процесах. Джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств, що з урахуванням сучасних умов є недостатнім (Рис. 1).

Рис. 1. Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні у 2012 р.
Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики [9].

Спостерігається низький рівень інвестування в інноваційні процеси, тому необхідним є стимулювання її розвитку законодавчими та іншими методами. До таких напрямків можна віднести підписання у 2009 році Концепції розвитку національної інноваційної системи. В тексті Концепції визнається непослідовність у проведенні та низька ефективність державної науково-технічної та інноваційної політики, а також тенденція щодо відставання України у технологічному розвитку від розвинутих країн світу. Метою цієї Концепції є визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Вона пропонує два варіанти вирішення проблеми.

Перший варіант передбачає розвиток національної інноваційної системи шляхом надання першочергової підтримки підсистемі генерації знань з метою збільшення кількості проведених наукових досліджень і розробок. Основним недоліком першого варіанта є значний ризик виникнення невідповідності результатів наукових досліджень і розробок вимогам і потребам національної економіки та переорієнтації вітчизняного науково-технічного потенціалу на задоволення потреб інноваційного розвитку економік інших держав. Розв'язання проблеми за першим варіантом передбачає, що формування та реалізація державної інноваційної політики у відповідних галузях економіки здійснюватиметься відповідними органами виконавчої влади самостійно, що може спричинити дублювання їх функцій та ускладнити процес вирішення окремих стратегічних питань розвитку національної інноваційної системи.

Другий, оптимальний варіант передбачає розвиток національної інноваційної системи шляхом здійснення комплексу заходів щодо збалансованого розвитку усіх підсистем національної інноваційної системи, підтримки інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу, стимулювання попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал, створення сприятливих умов для

виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості. Розв'язання проблеми за другим варіантом потребує узгодження державної промислової, фінансової, податкової політики з державною політикою у сфері освіти, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Концепція повинна бути реалізована до 2025 року шляхом розроблення кожні три роки плану заходів щодо розвитку національної інноваційної системи та забезпечення його виконання. В результаті реалізації планується:

- створити умови для провадження ефективної діяльності суб'єктами, які створюють (сприяють створенню) та поширюють нові знання та технології, а також застосовують їх у господарській діяльності;

- збільшити частку інноваційної продукції в прирості валового внутрішнього продукту, яка повинна досягти не менш як 30 відсотків загального обсягу приросту валового внутрішнього продукту;

- забезпечити інтеграцію вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок до світового науково-технологічного простору;

- активізувати залучення об'єктів інтелектуальної власності, матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів для забезпечення технологічного розвитку національної економіки;

- збільшити до 50 відсотків частку інноваційної продукції в обсязі виробництва промислової продукції;

- підвищити до 60 відсотків частку інноваційно активних підприємств у промисловості та до 30 відсотків частку сектора високотехнологічних виробництв у структурі обробної промисловості;

- збільшити у 5-7 разів обсяг експорту високотехнологічної продукції та технологій [10].

Побудова інноваційної моделі розвитку потребує більш потужного інституційного забезпечення: необхідно розвивати нові для нашої країни організаційні форми інноваційного підприємництва, такі як технопарки, «бізнес-інкубатори» та технополіси.

Найефективніший шлях упровадження науково-технологічних розробок пролягає через розгалужену мережу малих і середніх інноваційних фірм, здатних швидко і з мінімальними витратами розробляти конкурентоспроможну наукомістку продукцію. На сучасному етапі чимало провідних наукових установ створюють технопарки як ефективний інструмент взаємодії науки й бізнесу. Існує необхідність підтримки Державним сектором, оскільки сучасна Україна майже втратила позиції технологічного лідера, яким була у ряді галузей в 70-80-роки минулого століття. Для того, щоб не перетворитися на сировинний придаток Європейського союзу, що дуже вірогідно після підписання договору про Асоціацію, Україна повинна за дуже короткий термін забезпечити перехід до 6-го технологічного укладу. Сьогодні більшість наших виробництв відносяться до 3-го і 4-го технологічних укладів. Наприклад, основа нинішнього промислово-експортного потенціалу – металургія і хімія – представляють 3-й технологічний устрій.

Розвиток шостого технологічного укладу несе за собою наноелектроніку, молекулярну і нанофотоніку, наногетерогенні системи, нанобіотехнології, наносистемну техніку. Тому дуже важливо розвивати нові наукоємні виробництва, такі як біотехнології, програмне забезпечення та ін. Ряд наукоємних галузей, в яких наша країна має значні досягнення та потенціал, необхідно зробити пріоритетними, для того, щоб в майбутньому вони стали основою нової структури вітчизняної економіки. Україна посідає четверте місце у світі в ракетно-космічній сфері, надає 9 % загальносвітових послуг у цій сфері; шосте місце – серед виробників авіаційної техніки; четверте-п'яте – серед виробників авіаційних двигунів і газотурбінних установок, дев'яте-десяте – надчистих матеріалів для напівпровідників; шосте – серед експортерів озброєнь. Практично всі види монокристалів, які є основою інформаційних технологій, можуть вироблятися в Україні [1, с. 34].

Висновки. Суттєве відставання економіки України від розвинених країн за рівнем конкурентоспроможності викликане великою кількістю факторів, таких як складність історичних передумов, сучасні соціальні та політичні проблеми. Очевидним є те, що лише подолання інноваційної відсталості може підвищити конкурентоспроможність України. Оновлення технологій зробить готову продукцію українського виробництва більш конкурентоспроможною на міжнародному ринку та забезпечити стаке зростання ВВП.

На нашу думку, необхідним є забезпечення пільгових умов функціонування таких форм підприємництва як бізнес-інкубатори та технопарки. Стратегічна мета високотехнологічного

напрямку розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України в довгостроковій перспективі полягає в реалізації конкурентних переваг, пов'язаних із формуванням нової структури вітчизняного експорту, у перетворенні переважно сировинного експорту на експорт продукції з високим ступенем доданої вартості, в опануванні елементів інноваційно-орієнтованої економіки, що відповідає сучасним тенденціям та напрямкам розвитку світової торгівлі.

Органи державної влади мають розробляти проекти розвитку національних інноваційних систем: вони повинні бути точними, короткостроковими та послідовними, а також містити інформацію про те, який департамент відповідає за результати його виконання.

Інновації повинні впроваджуватись в усі сектори економіки, що в свою чергу зробить Україну інвестиційно привабливою і підвищить її конкурентоспроможність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Л. Л. Інноваційні фактори підвищення конкурентоспроможності національної економіки // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. Дніпропетровського державного університету, Вип.147. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. — 243 с.
2. Бленк Дж. Оцінка конкурентоспроможності України в умовах політичних змін // Дзеркало тижня. - 2008. — 67 с.
3. Економічні системи епохи глобальних змін: Монографія / Н.І. Грожевська. - К.: Знання, 2008. - 431 с.
4. Конкурентоспроможність у мікро- та макросередовищі // Малий та середній бізнес / За ред. канд. екон. наук, доцента В. Є. Сахарова. — К., 2003. — 543 с.
5. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації / О.С. Шнипко. - К.: Наук.думка, 2003. — 334 с.
6. www.oecd.org – Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку
7. www.weforum.org – Офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму
8. www.worldcompetitiveness.com – Офіційний сайт Міжнародного інституту менеджменту
9. www.ukrstat.gov.ua - Державний комітет статистики України
10. <http://www.rada.gov.ua/> - Офіційний веб-портал Верховної Ради України

Высоцкая М. П., Батюлева А. О., Инновации как ключевой фактор конкурентоспособности Украины / Институт международных отношений Национального авиационного университета

Статья посвящена исследованию основных тенденций развития инновационных процессов в Украине. Проводится анализ современного состояния национальной инновационной системы страны, рассматриваются основные проблемы, препятствующие эффективному использованию инноваций для улучшения конкурентоспособности экономики, и предлагаются пути улучшения ситуации.

Ключевые слова: инновации, национальная инновационная система, конкурентоспособность.

Vysotska M. P., Batyuleva A. O., Innovation as a key factor of the competitiveness of Ukraine / Institute of International Relations, National Aviation University

The article investigates the competitiveness of Ukraine's economy and the impact of innovation factors on it. The work examines the current state of the national innovation system of the country, considering the major problems hindering the effective use of innovations for the improvement of the competitiveness of the economy. Reasonable solutions are suggested. The article also considers the method of evaluation of the competitiveness of the market facilities. The article deals with the comprehensive complex analysis and forecasting. Given information is based on the statistical data and the results of independent international ranking agencies. The author carried out the comparative analysis of domestic and foreign competitiveness as well as their GDP.

The Concept of ukrainian national innovation system improvement is analyzed and its shortcomings are revealed. An analysis of ukrainian business innovation has been made through the prism of international rating data and experts' evaluation. Innovation development strategies implementation problems have been revealed. The article substantiates the need for an urgent transition to the sixth technological order. The necessity of business incubators and technology parks is highlighted. Also the possibility of serious new economic problems and difficulties, associated with the signing of the Association with EU Agreement, is taken into consideration.

Statistics about the results of innovative activities of ukrainian enterprises over the past decade is thoroughly analyzed. Attention is focused on the sources of innovation financing. The problem of shortage of the financial resources is discovered. The conclusion about the lack of governmental control and institutional regulation over innovative economy sector is made. The article makes it clear how little attention is paid on such a serious problem as the development of innovative competitiveness.

Key words: innovation, national innovative system, competitiveness.